

Ingenting er som du tror det er

Publisert i *Psykologisk Set*. Nr 41 april 2001. Dansk psykologisk Forlag, København.

Regi Theodor Enerstvedt, Universitetet i Oslo
r.t.enerstvedt@sosiologi.uio.no

Department of Sociology and Human **Geography**
University of Oslo

P.O.Box 1096 Blindern

N-0317 OSLO Norway

Telephone: + 47 22855257

Fax: + 47 22855253

Internet: <http://www.iss.uio.no>

Ingenting er som du tror det er

Af Regi Theodor Enerstvedt

Oversat fra norsk af Steen Larsen og Charlotte Mathiassen (red.)

(Publisert i *Psykologisk Set*. Nr 41 april 2001. Dansk psykologisk Forlag, København.)

Hvis du vil forstå, hvordan det er at se og høre, må du studere blindhed og døvhed.

Vi plejer ofte at fremstille os selv med ét ædelt motiv, eller én eneste bevægegrund for vores handlinger. Men som regel har vi flere og ikke alle helt så ædle.

Jeg begyndte at arbejde med døvblinde, fordi universitetet ikke sagde mig noget længere. Jeg følte, at min teoretiske forståelse havde nået en grænse. Den blev mere og mere "almen" og "abstrakt". Jeg ønskede at begive mig af med et praktisk arbejde. Årene som miljøarbejder (ca. 2 år) eller internatassistent kom til at forandre mit liv grundlæggende. Nu er jeg tilbage på universitetet og synes om at være her, men jeg er ikke den samme. Jeg er igen værnet overfor virkeligheden. Ikke kun fra de virkelige døvblinde men også fra de "normale", fra dem som Biblen (noget frit oversat) siger har munde, men ikke taler, har ører, men ikke hører, har øjne, men ikke ser.

Jeg begyndte at arbejde med specielt døvblinde af to grunde. Som barn havde jeg læst en bog, der gjorde et stort indtryk på mig. Det var en bog af Helen Keller (1880-1968) om hendes liv. Den anden grund var teoretisk. Jeg var blevet mere og mere interesseret i tænkning, sprog og kommunikation. Og jeg havde erkendt noget gennem mit arbejde med såkaldt "afvigelsesproblematik" ("afvigerproblematik"?): Hvis du vil forstå det "normale", må du studere det, som afviger fra det "normale". Altså, jeg ville vide mere om, hvad tænkning, sprog og kommunikation var, gennem at finde ud af noget om mennesker, der som udgangspunkt ikke skulle have nogen forudsætninger for hverken at tænke eller at kommunikere. For alle ved intuitivt, at du i hvert fald enten må kunne se (men gerne være døv) eller kunne høre (men gerne være blind) for at kunne tænke og kommunikere. Ellers er der kun lugt, smag og berøring (mekanisk eller varme) som grundlag for erkendelsen. Og kan en specifik menneskelig tænkning, et sprog, opstå med bare det som udgangspunkt?

Efter at have arbejdet med døvblinde unge nogle år og senere skrevet om dem, foretog jeg en undersøgelse (sammen med nogle andre) om døve børns sprog.

Jeg havde virkelig ikke tænkt at skrive noget hverken om døvblinde eller døve. Måske noget om tænkning, sprog og kommunikation generelt. Jeg kunne imidlertid ikke lade være med at blive interesseret i og optaget af de døve, blinde og døvblinde som jeg kom i kontakt med. Deres liv, det onde og det gode i det. I dette lille bidrag skal jeg først og fremmest fortælle lidt om Fantomet. Ikke det Fantom I kender men et andet.

Fantomet fra Alabama

Helen Keller – ”Phantom” som hun kaldte sig selv – blev født den 27. juni 1880 i Tuscumbia, Alabama. Nitten måneder senere blev hun blind og døv efter en akut hjernebetændelse. I dag er der kun nogle få, der kender til det, der bliver betegnet som vendepunktet i hendes liv. Anne Sullivan (1866-1936), Fantometets enogtyve år gamle lærer, som selv var næsten blind, havde været hos Fantomet i nogle måneder og ”talt” med hende ligesom alle mødre taler med deres babyer. De taler på en måde som om babyen forstår dem. Det gjorde Anne også, med den forskel, at hendes tale foregik gennem hænderne. Hun brugte håndalfabetet som Fantomet heller ikke vidste noget om (Anne tænkte, at Helen ikke forstod noget af dette, men når babyer tilegner sig sproget gennem kommunikation som de til at begynde med ikke kender til så...) indtil DETTE skete, den femte april 1887, da Fantomet var knap syv år gammel: Anne stod og hældte varmt vand op i kruset til Fantomet og spildte på hendes hånd. Hun stavede hurtigt W-A-T-E-R inde i hendes hånd. Fra det øjeblik, siges det, lærte Fantomet, der indtil da (som hun selv udtrykte det) havde levet i en ”ikke-verden” (”no-world”), at hver ting kunne betegnes med forskellige tryk i hånden. Hver ting havde et navn. I virkeligheden var det en smertefuld proces, hvor Anne møjsommeligt, om igen og igen, prøvede at forklare, at det ikke var ”krus” hun mente, men ”vand”. At forklare denne forskel var et stort problem. Det samme følte jeg mange gange i mine mindre vellykkede forsøg på at gøre noget lignende i kommunikationen med døvblinde.

Men da Fantomet først havde opdaget det, var hun ikke til at stoppe. Det var virkelig et vendepunkt. Efter dette ville Fantomet vide, hvad alle ting hed. For Fantomet var det nok vanskeligt, men det tog alligevel kort tid for hende at lære, at tingene kunne betegnes med bogstaver i (hånd)alfabetet. Ganske hurtigt lærte hun også gennem berøring, hvordan bogstaverne i alfabetet var formet og lærte at læse tekster, som var skrevet med ophøjede bogstaver. Efterfølgende lærte hun også punktskrift (Braille).

Er historien om Helen Keller bare en kliché, en sentimental Hollywood historie? Det er den også, men for mig blev Fantomet, eftersom jeg brugte meget tid på at studere hendes liv, mere og mere et stort teoretisk problem. Jeg sad et halvt år på den skole, der sendte Anne hen til hende og hvor hun selv opholdt sig i næsten

fire år: Perkins School for the Blind. Med god hjælp fra bibliotekaren dér, Ken Stuckey, prøvede jeg at rede nogle tråde ud vedrørende hendes liv.

Var Helen Keller virkelig et fantom, et bluff, en "fake"?

Helen Keller blev af nogle set som en helgen, et mirakel. Hun var forfatter til en række publikationer, og blev også hele livet igennem af nogle anklaget for at være en "fake". Særlig så længe Anne Sullivan levede. Da hun var elleve år gammel, skrev Helen en historie, der blev publiceret under titlen "The Frost King". En vågen læser fandt, at den var et plagiat af en historie skrevet tyve år før under titlen "Frost Fairies". Senere blev det sagt, at det i virkeligheden var Anne Sullivan, der skrev hendes publikationer. Anne og Helen havde et nært forhold. Men den som vil finde ud af, om Hellen Keller var "bluff", må ikke gå til det, hun har publiceret ved brug af skrivemaskine eller punktskriftmaskine. Disse manuskripter kan jo hvem som helst have skrevet. Hendes breve derimod, med håndskrift, burde studeres. Og det har jeg gjort. Selvom jeg ikke er nogen grafolog, er jeg overbevist om, at Helen har skrevet dem selv med et godt engelsk sprog.

Hun er også blevet anklaget for at snakke sine venner efter munden, blandt andet socialisten John Macy, der giftede sig med Anne. Men hvem bliver ikke influeret af sine venner? Og den, som har studeret Helen Keller og hendes *temperament*, finder hurtigt ud af, at hun ikke er én, der taler andre efter munden. Hun var forkælet, havde et ustyrligt temperament og var ikke noget mirakel. Men heller ikke en papegøje. Hendes liv er historien om et bestemt samfund, op og ned i de cykliske kriser. Når Helen havde penge, var hun på toppen. Når hun var uden, rejste hun rundt som vaudeville-stjerne med et show om sig selv og Anne. Nogle mente, det var at prostituere sig. Men er prostitution ikke et kendetegn ved alle udbyttersamfund og bliver det ikke det under kapitalismen: køb og salg af alt?

I FBI's arkiver

Født ind i en racistisk atmosfære i en overklassefamilie i sydstatene tog Helen Keller afstand fra racismen i sin egen familie. Hun blev socialist og i 1909 meldte hun sig ind i socialistpartiet (Socialist Party). Hun arbejdede aktivt imod krig, hun forsvarede verdens arbejdere og hilste den socialistiske revolution i Rusland i 1917 velkommen. Derfor opnåede hun også den hæder det er at få sin egen sagsmappe i arkiverne hos Federal Bureau of Investigation (FBI), der i det meste af Helens liv blev ledet af John Edgar Hoover (1895-1972). Manden som hadede alle afvigere og drev klapjagt på virkelige og indbildte kommunister. Manden som selv i al hemmelighed elskede at gå i kvindeklæder.

I begyndelsen af et årtusinde, hvor verden er fuld af mennesker, som sælger sin tro og sine idealer for tredive sølvdollars, og køber ståpikke og det de ikke en

gang selv tror er kærlighed som erstatning, er det tankevækkende at åbne historiens bog og opdage en døvblind kvinde i en stat, hvor den kapitalistiske og imperialistiske ideologi var (og er) fællesskabets sjæl. En kvinde, der til det sidste holder fast ved socialismen.

Jo, Helen Keller var døv, men i modsætning til mange hørende, hørte hun de svage suk fra en lidende verden. Jo, Helen Keller var blind, men i modsætning til mange seende havde hun en vision.

Vågn op, Tornerose!

Hvis Tornerose har sovet sig igennem denne rørende historie er det på tide at vække hende. For nu kommer kysset: Det teoretisk betydningsfulde ved historien om Helen Keller.

For mig var Helen et menneske, som gennem *berøring* (taktilt, kinestetisk - på godt dansk) havde *tilegnet sig et sprog*. Det troede jeg. Og det er den vedtagne sandhed. Men hvor længe var Adam i paradiset? Altfor længe - hvis livet er det der er udenfor paradiset.

Jeg har aldrig været sammen med en døvblind, som ikke har kunnet kommunikere med nogen. Men hvis kommunikation opstår tidligt i naturhistorien - og sprog er noget særegent for mennesket, kan sprog - dvs. kommunikation og tænkning ved hjælp af konventionelle og arbitrære symboler - så opstå og udtrykkes alene ved hjælp af lugt og /eller smag og/eller berøring?

Teoretisk er svaret klart: Ja! Men i praksis? Der er meget lugt i dette samfund, særlig lortelugt ("Something is rotten in the kingdom of Denmark") og Helen Keller informerede sig meget ved hjælp af lugteaktivitet. Teoretisk er én - 1 - lugt (eller smag) nok til både at *skabe* et sprog og til at *udtrykke* et sprog, det samme gælder for mekanisk berøring og varme. Al datateknologi er baseret på muligheden for at *udtrykke et allerede eksisterende sprog*: strøm - ikke-strøm, lys - ikke-lys, varme - ikke-varme som bliver logikkens enten - eller, til 0-1 i totalsystemet, som igen kan udtrykkes som bogstaver i et sprog, som bliver til propagandaen *made in the US demoCRAZY*, til alt non-sense du læser, til *lingua capitalismi triumphantis*. Et menneske som bliver født blind og døv, bliver født ind i et samfund, som allerede har et sprog. Hvis nu et sprog, der allerede eksisterer samfundsmæssigt ikke i praksis kan tilegnes med udgangspunkt i lugt og/eller smag og/eller varme (men gerne en vis kommunikation), så er der blot mekanisk berøring tilbage, hvis et menneske er døv og blind.

Nu har jeg læst megen videnskabelig litteratur om døve, blinde og døvblinde. Meget af denne litteratur er værdiløs - den er "fake". Den har ikke prøvet at undersøge, om den det gælder virkelig var døv, blind eller døvblind. For de

flESTE som bliver kaldt dette har større eller mindre hørelses- eller syns-rester. De er ikke døve, blinde eller døvblinde. De har en svækket hørelse og/eller et svækket syn. Det er med udgangspunkt i disse syns- eller hørelses-rester de eventuelt har tilegnet sig et sprog - ikke (udelukkende) taktil-kinestetisk. Var Helen Keller virkelig døv og blind? Før vi svarer på det, skal vi hilse på 50 døvblindfødte unge, som jeg har været sammen med.

Når røde hunde bider

Når de røde hunde bider, er det som regel ikke så farligt for et barn. Det er en børnesygdom, som er kendetegnet ved de røde prikker på kroppen (engelsk: "German measles", rubella, Latinsk: rubeola). Sygdommen skyldes en virus - rubella-viruset- og smitten overføres gennem åndedrætsystemet (indåndes). Hvis en kvinde er smittet, når hun bliver gravid eller bliver smittet tidligt i svangerskabet (f.eks. indenfor de første tre måneder) - bliver konsekvenserne ganske anderledes. Det ved den kvindelige læser antagelig, men ikke den mandlige. For i vores del af verden sker det sjældent - takket være en vaccine. Den blev udviklet i USA i 1966 efter en epidemi mellem 1963 og 1965, hvor i hvert fald 50.000 mødre blev smittet tidligt i svangerskabet. Følgen heraf blev, at ca. halvdelen af fostrene døde, ca. 20.000 fik kraftige skader, blandt andet høreskader, og godt 3.000 blev født døvblinde (men jævnfør det vi har sagt om døvblinde ovenfor).

De halvtreds jeg nævnte ovenfor blev alle smittet med rubella i moderens svangerskab og blev født døvblinde. Men var de døve og blinde? Dette var hvad jeg fandt:

Syn og hørelse hos 50 døvblindfødte unge	
<i>Årsag til døvblindefødslen: Rubella i moderens svangerskab</i>	
Hørelse og syn	%
Blind og døv	32
Noget syn og døv	8
Ganske meget syn og døv	20
Blind og nogen hørelse	4
Noget syn og nogen hørelse	4
Ganske meget syn og nogen hørelse	8
Blind og ganske meget hørelse	8
Noget syn og ganske meget hørelse	2
Ganske meget syn og ganske meget hørelse	14
Total (N=50)	100
N	50

Spørgsmålet om graden af syn og hørelse er bestemt efter hvor meget de unge kunne bruge synet og hørelsen - baseret på min vurdering. Vi ser at ca. en tredjedel af de "døvblinde" er døvblinde (32%). Ca. to tredjedele har syn og/eller hørelsesrester. Her disse 50 unge et sprog? Det vender jeg tilbage til, når jeg har sagt noget om Helen Kellers sprog.

Hvordan tilegnede Helen Keller sig sproget?

John Macy siger, at Anne Sullivan lærte Helen Keller sproget. Hvis det er rigtigt, tilegnede Helen Keller sig sproget taktilt/kinæstetisk gennem berøring af hænderne (håndalfabetet). Så forudsætter vi, at hun virkelig var døv og blind. Var hun det? Det kan diskuteres - og det har jeg gjort i en anden publikation. Der er en del usikkerhed her, men lad os antage det (hun var i alle tilfælde blind fra hun var 18 år - hendes øjne blev fjernet på det tidspunkt). Derimod mistede hun ikke syn og hørelse før hun var næsten 2 år. Det vil sige, at hun ikke var født døv og blind. Før Helen blev døvblind kunne hun sige en række ord! Men ikke blot det: Efter at hun blev det og før Anne Sullivan kom, brugte hun i hvert fald 60 manuelle tegn! Det er derfor ikke rigtigt at sige, at Anne lærte Helen sproget. Helen havde sprog, da Anne kom til hende. Det Helen Keller tilegnede sig taktilt/kinæstetisk ved hjælp af Anne Sullivan var det Engelske sprog. Betydningen af lyd gennem øret og/eller "fysiologiske spor" (f.eks. strubehovedet) for denne tilegnelse kan heller ikke udelukkes: Da jeg studerede Helen Kellers liv, opdagede jeg, at hun - som det er almindeligt for døve børn, der har hørt - beholdt nogen tale en tid efter, at hun blev døv. Men talen forsvandt hurtigt. Blot ét ord havde hun hele tiden. Og gæt hvilket! Helt rigtigt, det var ordet "Water" - som hun rigtignok udtalte som "wa-wa". Det betyder derfor at vi ikke kan udelukke, at artikulation har betydet noget for Helen Kellers tilegnelse af sprog generelt og engelsk specielt.

Så, hvorvidt det er muligt at tilegne sig sprog udelukkende gennem det taktil/kinæstetiske, kan Helens historie ikke fortælle os noget om. Men hvad med de 50 unge, jeg talte om i tabellen ovenfor?

50 døvblindefødtes kommunikationsniveau

De 50 var alle fra 16 år og opefter da jeg samlede oplysninger om dem. Få (ingen?) vil hævde at det er muligt at tilegne sig et sprog efter 16-års alderen, jævnfør diskussionen om kritiske perioder i sprogtiltagelsen. Et lille barn forstår måske blot et par ord - men det er alligevel hurtigt på vej til et sprog. Hvor mange tegn eller ord skal et menneske *forstå* og/eller *udtrykke* for at vil skal kalde det et sprog? I et grænseland kan man ikke give et eksakt tal. Antallet kan blot antyde noget eller være en bekræftelse på en vurdering om et menneske er på et sprogligt eller ikke-sprogligt niveau. Ser vi det sådan og bestemmer at for at være på et sprogligt niveau vil vi forlange en forståelse af mere end 30 tegn,

fandt jeg at ud af de 50 gjaldt dette for 15, det vil sige 30 %. Med andre ord: 70% kunne ikke kommunikere på et sprogligt niveau. Men 15 er jo mange!

Så er det altså muligt at tilegne sig et sprog udelukkende taktil/kinæstetisk - udelukkende gennem berøring?

Når virkeligheden sætter sig ved bordet

Af de 50 døvblinde var det imidlertid blot 16, som var helt døve og blinde fra fødselen. Hvor mange af dem forstod mere end 30 tegn?

Ingen.

Disse 16 unge havde et sprogligt niveau som var lavere end et seende og hørende barn på halvandet år. De tegn som disse unge beherskede havde mere karakter af signaler end symboler.

Når læseren hører om døvblinde, som kommunikerer flydende ved hjælp af håndalfabetet er det altid mennesker som har eller har haft hørelses- og/eller synsrester. Det er oftest også sådanne som ikke er født døvblinde (døvblindfødte), men som er blevet døvblinde (døvblindblevne) efter sprogtilegnelsen.

Konklusion og hypotese

Jeg har med vilje talt om to sider ved Helen Keller. Om det vi bør beholde af myten og det vi bør forkaste.

Denne artikel har haft fem pointer:

- Helen Keller tilegnede sig ikke sproget taktilt/kinæstetisk
- Helen Keller er et eksempel på, had der er muligt gennem megen instruktion (opdragelse, undervisning) og læring
- Helen Keller er et politisk forbillede
- De fleste døvblindfødte har, eller har haft, større eller mindre hørelses- eller synsrester
- Hovedpointen og konklusionen er: Jeg har aldrig hverken observeret eller læst om et menneske som har tilegnet sig sprog udelukkende taktilt/kinæstetisk - det vil sige udelukkende gennem berøring (og/eller lugt/smag).

Hypotese - formuleret som en ikke-eksistenssætning (jf. Popper) - der kan falsificeres ved at finde et eneste menneske det følgende ikke gælder for:

Der findes ikke noget menneske som udelukkende har tilegnet sig et sprog ved berøring (og/eller lugt/smag).